

АНОТАЦІЯ

Черкаска Л.В. Публічне управління регіональним розвитком на засадах економіки знань. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 281 – публічне управління та адміністрування. – Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, Харків, 2024.

Дисертаційне дослідження присвячене актуальній науковій проблемі вдосконалення публічного управління регіональним розвитком в Україні на засадах економіки знань. Актуальність теми зумовлена зростаючою роллю інновацій та інтелектуального капіталу у забезпеченні конкурентоспроможності регіонів в умовах глобальної економіки знань, необхідністю переходу від традиційної парадигми регіонального управління до сучасних концепцій, орієнтованих на ендогенний потенціал, розумну спеціалізацію та широку співпрацю стейкхолдерів, а також викликами повоєнного відновлення України, що вимагають інноваційних підходів до модернізації регіональних економік та соціальної сфери.

В роботі проаналізовано теоретичні основи та сучасні концепції регіонального інноваційного розвитку, вивчено практичні аспекти та зарубіжний досвід у цій сфері, розроблено концептуальну модель публічного управління регіональним розвитком, адаптовану до українських реалій та викликів сьогодення. Розглянуто особливості та складові економіки знань як новітньої парадигми розвитку, що базується на продукуванні, поширенні та використанні знань та інновацій. Визначено роль інтелектуального капіталу, науки, освіти, інформаційно-комунікаційних технологій у забезпеченні конкурентоспроможності країн та регіонів.

Проаналізовано основні теоретичні підходи до управління регіональним розвитком (централізований, децентралізований, партнерський, інтегрований, інноваційний, мережевий, ціннісно-орієнтований) та обґрунтовано

необхідність їх адаптивного поєднання відповідно до специфіки регіонального контексту та вирішуваних завдань. Розкрито сутність сучасних концепцій регіонального інноваційного розвитку – моделі «потрійної спіралі», що передбачає динамічну взаємодію університетів, бізнесу та влади у створенні та дифузії інновацій; теорії регіональних інноваційних систем як мереж організацій та інститутів, залучених у продукування, обмін та використання знань; концепції розумної спеціалізації, що наголошує на пріоритизації обмежених ресурсів у сферах унікальних конкурентних переваг регіонів; парадигми інноваційних екосистем, що розглядає регіон як динамічне та адаптивне середовище взаємодії різноманітних учасників інноваційного процесу тощо. Окреслено напрями імплементації цих концепцій у вітчизняну практику з урахуванням потреб та можливостей кожного регіону України.

Досліджено прикладні аспекти публічного управління регіональним розвитком в Україні. Проаналізовано нормативно-правову базу у цій сфері, виявлено сильні сторони національного законодавства, такі як визначення базових принципів та пріоритетів регіонального розвитку, запровадження нових інструментів, як-от угоди щодо регіонального розвитку, агенції регіонального розвитку, фінансування проектів регіонального розвитку на конкурсних засадах тощо. Водночас, відзначено ряд слабких сторін, зокрема недостатню імплементацію положень законів, брак фінансування та інституційної спроможності для реалізації декларованих цілей, обмежене застосування підходів розумної спеціалізації, міжрегіональної співпраці та функціонального розвитку територій. Окреслено напрями гармонізації національної правової бази із європейськими стандартами в контексті реформ децентралізації, регіонального вирівнювання, міжмуніципального співробітництва, транскордонної співпраці.

Визначено коло основних стейкхолдерів регіонального розвитку в Україні, їх компетенції, ресурси та інтереси. Відзначено зростаючу роль органів місцевого самоврядування як суб'єктів стратегічного планування, надання публічних послуг та стимулювання місцевого економічного розвитку

в контексті децентралізації. Проаналізовано функції агенцій регіонального розвитку як важливих посередників між владою, бізнесом та громадськістю у реалізації проектів регіонального розвитку. Розкрито вклад наукових установ та закладів вищої освіти у продукування інновацій та знань, розвиток людського капіталу регіонів. Показано роль бізнесу у комерціалізації наукових розробок, створенні попиту на інновації та НДДКР. Висвітлено участь громадських організацій та аналітичних центрів у адвокації інтересів громадян, контролі за діяльністю влади, генеруванні соціальних інновацій.

Особливу увагу приділено аналізу механізмів взаємодії стейкхолдерів в умовах війни та повоєнного відновлення. Підкреслено критичну роль горизонтальної співпраці та кооперації регіональних та місцевих органів влади, бізнесу, громадянського суспільства у вирішенні невідкладних завдань гуманітарної допомоги, відбудови інфраструктури, підтримки релокації підприємств та соціальної адаптації ВПО і ветеранів. Відзначено нові формати партнерства, такі як волонтерські мережі, краудфандинг, громадські бюджети, міжмуніципальна допомога постраждалим громадам тощо. Водночас, наголошено на потребі забезпечення інклюзивності та інноваційного характеру повоєнного відновлення, в тому числі із використанням потенціалу ВПО, релокованого бізнесу, цифрових технологій та зелених рішень.

Узагальнено зарубіжний досвід стимулювання регіонального інноваційного розвитку. Зокрема, висвітлено практику впровадження стратегій розумної спеціалізації в ЄС та пов'язані з ними інструменти багаторівневого врядування, міжрегіональної співпраці, концентрації ресурсів структурних та інвестиційних фондів. Показано роль агенцій регіонального розвитку європейських країн як модераторів процесу підприємницького відкриття та фасилітаторів колаборації стейкхолдерів у реалізації інноваційних проектів в рамках розумних спеціалізацій.

Проаналізовано досвід США у розробці та імплементації регіональних інноваційних стратегій на рівні штатів та локальних громад, підтримці функціонування інноваційних кластерів та екосистем через цільове

фінансування та сприятливе регуляторне середовище. Висвітлено роль корпорацій регіонального розвитку як інституційних платформ мобілізації приватних та публічних ресурсів для інноваційного розвитку територій.

Розглянуто підходи Китаю та інших провідних азійських країн до цілеспрямованого створення регіональних інноваційних хабів та зон високих технологій державного значення через масштабні інвестиції в інфраструктуру та залучення провідних технологічних компаній. Наголошено на важливості врахування специфіки та обмежень вітчизняного інституційного середовища при адаптації провідних зарубіжних практик, зокрема щодо ролі держави, рівня сформованості підприємницької культури та мереж співпраці, браку критичної маси фінансових та людських ресурсів для масштабних інноваційних проектів.

Відповідно до отриманих результатів запропоновано авторську концептуальну модель публічного управління регіональним розвитком на засадах економіки знань. Визначено стратегічну мету моделі – підвищення конкурентоспроможності українських регіонів через розкриття їх інноваційного потенціалу, розумну спеціалізацію та інтеграцію в глобальні ланцюги доданої вартості. Сформульовано принципи моделі: багаторівневе врядування з оптимальним поєднанням централізації та децентралізації; широке партнерство стейкхолдерів у форматі «потрійної» та «четвертинної спіралі»; інклюзивність інновацій та їх доступність для різних соціальних груп і периферійних територій; пріоритизація обмежених ресурсів на унікальних конкурентних перевагах регіонів у рамках підходу розумної спеціалізації; цілеспрямоване формування регіональної інноваційної культури та креативного середовища.

Розкрито структурні компоненти моделі: стратегічний (постановка цілей регіонального інноваційного розвитку та розробка стратегій розумних спеціалізацій), інституційний (розбудова ефективних регіональних інноваційних екосистем через платформи колаборації стейкхолдерів), фінансовий (розумний перерозподіл наявних та залучення нових ресурсів на

цілі інноваційного розвитку з державних, приватних та донорських джерел), інфраструктурний (створення «твердої» та «м'якої» інноваційної інфраструктури – наукових, технологічних та індустриальних парків, бізнес-інкубаторів, центрів трансферу технологій тощо), освітньо-культурний (трансформація системи освіти та навчання відповідно до потреб інноваційної економіки, стимулювання креативних індустрій, розвиток інноваційної культури) тощо.

Визначено специфічні ролі та функції основних стейкхолдерів в реалізації моделі: органів влади – у створенні сприятливого інституційного середовища та цільовій підтримці пріоритетних інноваційних проектів; університетів – у продукуванні та комерціалізації знань та технологій, розвитку людського капіталу; бізнесу – у формуванні попиту на інновації та їх впровадженні, участі в інноваційних мережах; громадськості – у адвокації потреб соціальних груп, моніторингу політики, підтримці соціальних інновацій.

Розкрито переваги запропонованої моделі порівняно з існуючими підходами: орієнтація на ендогенний потенціал та внутрішні джерела розвитку регіонів замість залежності від зовнішніх інвестицій та трансфертів; широка співпраця та синергія ресурсів стейкхолдерів; забезпечення доступності інновацій для різних соціальних груп і територій; системне охоплення та координація всіх компонентів інноваційного розвитку від інфраструктури до культури; гнучка адаптація пріоритетів до викликів зовнішнього середовища. Підкреслено адаптивність моделі до умов війни та повоєнного відновлення через ув'язку інноваційних пріоритетів з нагальними потребами реконструкції економіки, соціальної інтеграції ВПО та ветеранів, залучення незадіяних ресурсів громад.

Визначено потенційні виклики та бар'єри для впровадження розробленої моделі в Україні. На інституційному рівні це дефіцит довіри та співпраці між стейкхолдерами внаслідок «інституційних пасток» та негативного досвіду попередніх невдалих реформ, брак підприємницької

культури у науці та проактивності у бізнесі, забюрократизованість та корумпованість процедур підтримки інновацій, опір змінам з боку бенефіціарів статус-кво. На ресурсному рівні – обмеженість бюджетного та приватного фінансування НДДКР та інноваційної діяльності, застарілість матеріально-технічної бази наукових установ та інноваційної інфраструктури, недосконалість фінансових інструментів підтримки інновацій (венчурні фонди, бізнес-ангели, краудфандинг), дефіцит компетентних кадрів в сфері інноваційного менеджменту та політики. На культурно-ментальному рівні – відсутність традицій та навичок кооперації між стейкхолдерами, низька толерантність до ризику та невдач, недовіра до інновацій з боку консервативної частини суспільства, непривабливість кар'єри дослідника та інноватора для талановитої молоді. До цих «традиційних» викликів додаються безпрецедентні деструктивні впливи війни – руйнування значної частини виробничого, наукового та людського потенціалу країни, розрив усталених ланцюгів кооперації, зміщення фокусу політики на вирішення базових проблем виживання громад.

Запропоновано можливі механізми подолання зазначених бар'єрів. На інституційному рівні – цілеспрямована розбудова формальних та неформальних платформ комунікації та співпраці стейкхолдерів (галузевих асоціацій, кластерів, альянсів, краудсорсингових майданчиків, експертних рад при органах влади); впровадження прозорих конкурсних процедур розподілу коштів на інноваційні цілі; законодавче встановлення фіскальних та регуляторних стимулів для інвестицій бізнесу в НДДКР та стартапи; обумовлення державної підтримки створенням партнерств між владою, бізнесом, наукою та громадськістю. На ресурсному рівні – перегляд бюджетних пріоритетів щодо фінансування сфер освіти, науки та інновацій з їх наближенням до показників ЄС; запровадження комплексу фінансових інструментів підтримки інновацій від базового гранту до венчурного фінансування на різних стадіях життєвого циклу; залучення донорських ресурсів для оновлення науково-дослідницької інфраструктури та розвитку

інноваційних екосистем в регіонах; мобілізація ресурсів релокованого бізнесу та ВПО навколо вирішення проблем відбудови економіки; розвиток компетенцій управлінців через цільові тренінги, обмін досвідом, залучення іноземних експертів. На культурно-ментальному рівні – популяризація цінностей та переваг розвитку, заснованого на знаннях та інноваціях; демонстрація прикладів успішних інноваторів та дослідників як рольових моделей; включення курсів з підприємництва, лідерства, критичного мислення до освітніх програм від початкової школи до вишів; розвиток культури відкритих інновацій, експериментаторства, обміну знаннями через інноваційні конкурси, хакатони, краудсорсинг.

Ключові слова: публічне управління, регіональний розвиток, територіальний розвиток, соціально-економічний розвиток, сталий розвиток, управління розвитком, економіка знань, інновації, територіальні громади, місцеві органи влади, регіональні органи влади, смарт спеціалізація, повоєнне відновлення, кластери, публічно-приватне партнерство.